

SERFŐZŐ ZOLTÁN

Az 1945-46. évi infláció és a Szociáldemokrata Párt

Az 1944-45 fordulóján sajátos történelmi körülmények között hatalomra jutott, az 1945. november 4-i nemzetgyűlési választások után legitim módon kormányzati pozícióba került koalíciós pártoknak szembe kellett nézniük az ország súlyos gazdasági helyzetével különös tekintettel az 1945. második felében fölerősödött hiperinflációs folyamatokra. 1946 első hónapjaiban nyilvánvalóvá vált, hogy a pénzügyi stabilizáció egy olyan alapvető társadalmi-gazdasági követelmény, amelynek fontos politikai aspektusai is vannak. Kiváltképpen igaz volt ez az önmagát elsősorban a bérből és fizetésből élő rétegek pártjaként definiáló Szociáldemokrata Párt esetében, amelynek fő szavazóbázisát a nagyüzemi munkásság és a városi középrétegek egy része alkotta.¹ Az alábbiakban az SZDP-nek az inflációval és a pénzügyi stabilizációval kapcsolatos állásfoglalásait, a párt gazdasági kérdésekkel foglalkozó vezetőinek és szakértőinek nézeteit igyekszünk ismertetni az egykorú dokumentumok alapján.

Az SZDP Országos Vezetősége, amely 1945 februárjában véget vetett a pártvezetésben meglévő ideiglenes kettősségnek visszaállítva a budapesti központ primátusát a debrecenivel szemben, márciusban egy öt tagú előkészítő bizottság felállítását kezdeményezte. A testület március 16-án megtartott ülésén Propper Sándort választotta elnökévé.² A további tagok Kertész Miklós, Vass-Witteg Miklós, Varga Elek és Tolnai György voltak. Ugyanezen az ülésen a bizottság megbízta a frissen megválasztott elnököt, hogy készítsen el egy tervezetet a gazdasági kibontakozás lehetséges útjáról. Propper Sándor teljesítette ezt a feladatot. Az általa elkészített 21 oldalas programvázlat két szempontból is érdekes dokumentum. Egyrészt ez az első ilyen jellegű, kifejezetten a gazdasági problémákkal foglalkozó írás az SZDP második világháború utáni történetében. Másrészt az ekkor 67 éves Propper Sándor a régi szociáldemokrata vezető elit azon rétegéhez tartozott, amely 1919-ben ellenezte a kommunistákkal való egyesülést, s a Tanácsköztársaság alatt nem vállalt semmilyen tisztséget. A két világháború között pedig Peyer Károly egyik legfőbb szövetségeseként

¹ BALOGH SÁNDOR: Parlamenti és pártharcok Magyarországon 1945–47 Bp. Kossuth, 1975. 98–104.

² Politikatörténeti Intézet Levéltára 283-32/8 69. o.

tevékenykedett a parlamentben és az országos politikában. Ennek fényében az MKP vezetése az SZDP jobbszárnyához tartozó, „megbízhatatlan” politikusként tartotta számon.³

Propper bevezetőjében leszögezte, hogy „A tervezet kiterjed a politikai és az alkotmányjogi előfeltételekre, a termelés általános előfeltételeire, a pénzügyekre, a külkereskedelemre, kivitelre és behozatalra, a munkaerő-gazdálkodásra, az ipari termelésre, a mezőgazdasági termelésre, a kereskedelemre, árueelosztásra és áruforgalomra, az adókra és közterhekre, végül az Országos Gazdasági Tanács felállítására, amely a pénzügyi, termelési és gazdasági irányítás csúcs szervezete volna.” A szerző szerint egy átmeneti időszak gazdaságpolitikai programjának alapvetését kell elvégezni hangsúlyozva, hogy „A kibontakozási tervezet – minden vonatkozásban – három évi időtartamra szól (aláhúzás az eredeti szövegben!). Emberi számítás szerint ugyanis ennyi időre van szükség ahhoz, hogy gazdasági, pénzügyi, termelési és szociális helyzetünk kialakuljon, illetve megszilárduljon. Legalább is annyira, hogy ezután a három év után áttérhessünk a kötött időtartamra szóló tervszerű gazdálkodásra.”⁴

Ebben az átmeneti időszakban Propper nem számolt inflációval. A pénzügyi vonatkozásokat közel két oldalon fejtette ki, kiemelve, hogy „A termelés zavartalan menetének és biztonságának egyik alapfeltétele a vásárlóképes – stabil – pénz. A pénz tehát rögzítendő. Hogy ez lebélyegzés vagy értékcsökkentés útján történik-e, annak eldöntésére a pénzügyi főhatóságok illetékesek.”⁵ Propper számára a külső pénzügyi segítség elengedhetetlennek tűnt. Szerinte 200 millió dolláros hosszú lejáratú nemzetközi kölcsön, valamint természetbeni UNRA kölcsönelőlegek realizálására kellene törekedni. Ezzel az elképzeléssel meglehetősen ellentétes módon azonban a szabad pénzügyi forgalom, a hitelügyletek, a tőkeképződés korlátozása szükségességét hangsúlyozta, az áru- és értéktőzsdé ésszerű állami felügyeletét, 30-40%-os egyszeri vagyonadót, valamint hitelszövetkezeteknek az Országos Központi Hitelszervezet mintájára történő szervezését tartotta kívánatosnak.

Az államháztartás egyensúlyának biztosítása szempontjából segítséget jelentene az állami monopóliumok körének kiterjesztése (pl. cukor, gabonafélék). Az államkiadások mérséklésére pedig „Az állami, megyei és városi adminisztrációt egyszerűsíteni és szűkíteni kell. A felszabadult szellemi munkaerők ipari és mezőgazdasági munkára átképzendők.”⁶

³ A magyar szociáldemokrácia kézikönyve Bp. Napvilág Kiadó, 1999. 443-444.

⁴ PTI Levéltára 283-32/8 71-89. o.

⁵ u.o.

⁶ u.o.

Ismeretes, hogy a viszonyok fokozatos normalizálódása közepette az SZDP 1945. augusztus 18-21. között tartotta XXXIV. kongresszusát, ahol többek között elfogadásra került a párt új szervezeti szabályzata és munkaterve Magyarország gazdasági, politikai és szellemi újjáépítésére. Az átfogó program VIII. fejezete foglalkozott a pénzügyi kérdésekkel. A már érzékelhető pénzromlást a dokumentum szerint „a lelkiismeretlen spekuláció inflációs politikája” okozza, amellyel szemben „könyörtelen harc” folytatása szükséges. A nyolc pontból álló fejezet az állami irányítás elkerülhetetlen voltát hangsúlyozta a hitelélet vonatkozásában, amelynek elsődleges feladata az újjáépítés finanszírozása. Az államháztartás egyensúlyát az adózás megerősítése és a közvetlen, át nem hárítható adónemek növelése valamint a vagyon és a tőkejövedelmek utáni adónemek emelése révén kell biztosítani. Az inkább jel-szószerű, közvetlenül napi, politikai célokat szolgáló akcióprogram érthetően mélyebb gazdasági összefüggéseket megvilágító, elemző részeket nem tartalmazott.⁷

Ugyanakkor 1945 őszén az infláció fölgyorsulása egyre inkább foglalkoztatta az SZDP gazdasági vezetését. A szeptember 5-én megtartott, úgynevezett közgazdasági értekezleten több hozzászólás érintette a problémát. Az ülésről meglehetősen kapkodva készített, a hozzászólók keresztneveit mellőző, több helyütt hiányos, illetve kézírásos betoldásokat és átírásokat tartalmazó jegyzőkönyv tanulsága szerint ekkor még a kötött gazdálkodás erősítésének kérdései álltak a szociáldemokrata szakértők érdeklődésének előterében. A „szakértő” megnevezés immár helyénvaló, hiszen még a Propper-féle ötös bizottság inkább autodidakta műveltségű pártpolitikusokból állt, addig ezen az értekezleten főként az értelmiségi tagozat vezető politikusai voltak jelen – például Vajda Imre, Dr. Hernád István, Dr. Kemény György, Tímár László – akik közül többen aktívan részt vettek az elkövetkezendő időszak folyamán a párt gazdaságpolitikájának formálásában. A közgazdász Kemény György az ülésen többek között kitért arra, hogy „... a gazdálkodás célja a racionálisabb fogyasztás. Az árstabilizáláshoz jókor kell hozzáfogni. Ma ez a kérdés teljesen felborult. Ma mi egy lehetetlen árszínvonalon vagyunk és itt van egy nehéz pontja a kötött gazdálkodásra való áttérésnek.”⁸ Miközben a hiperinfláció megindulásának kezdetei figyelhetők meg az értekezlet egy nagyon lényeges makrogazdasági összefüggésre mutatott rá: mivel a bankok tőkehiányban szenvednek „a gazdasági élet nem veszi igénybe a normális hitelforrásokat. Először az államtól veszünk pénzt... a gyárak kérnek ipari hitelt, ha nem kapják meg, előbb-utóbb le fognak állni.”⁹ Hangsúlyoznunk kell azonban, hogy

⁷ Az MKP és az SZDP határozatai 1944-48 Bp. Kossuth, 1979. 27. dokumentum

⁸ PTI Levéltára 283-32/22 7-18. o.

⁹ u.o. Vajda Imre hozzászólása

ez az értekezlet inkább kerekasztal-jellegű beszélgetésnek tűnik, meglehetősen csapongó hozzászólásokkal. Október folyamán, nem utolsó sorban a közelgő nemzetgyűlési választások miatt is az SZDP vezetőségének komolyan szembe kellett néznie a pénzromlás felgyorsulásának következményeivel. Ezért szakértői bizottság kiküldetésére került sor, amely október 20-i ülésén elkészítette jelentését az infláció leküzdése céljából elengedhetetlennek ítélt intézkedések meghozataláról.¹⁰ A dokumentum elkészítői szerint „...a jelenlegi infláció leküzdése céljából kétirányú gyors intézkedés válik szükségessé: 1.) az államháztartás bevételeinek hatalmas fokozása, továbbá az államháztartás kiadási oldalának normalizálása és a kiadási tételek lehetőség szerinti csökkentése 2.) a kötött gazdálkodás folyamatos bevezetése a gazdasági élet minden területén.”¹¹ Témánk szempontjából az első pontban kifejtett javaslatok a figyelemre méltóak. Az állami adóbevételek növelésére új gondolatot nem tartalmazott a jelentés, a kiadási oldalon azonban igen. E szerint „... a bevezetendő kötött gazdálkodás következtében jelen pillanatban létszámcsökkentés nem vihető keresztül.” Ez alól egy tárca lehet kivétel: a honvédelmi. Az államháztartás egyensúlyba hozása szempontjából „a bizottság az állam részéről történő hitelellátást további intézkedésig teljesen megszüntetendőnek kívánja...” A gazdaság normális működését a bankoknak „rendeletileg kreálendő hitelpengő ... segítségével bankszerűleg kereskedelmi áruváltók leszámítolása és a Nemzeti Bank útján visszaszámítolása alapján” kellene biztosítaniuk. Lényeges új eleme volt a jelentésnek, hogy készítői hangsúlyozták: „Feltétlenül nélkülözhetetlennek tartja a bizottság, hogy állami deficitünk legnagyobb tétele a jóvátétel egy (esetleg kettő) évre okvetlen moratóriumban részesüljön.”¹² A fentebbiek mellett a bizottság az állami vállalatok és közművek gazdaságos, ráfizetés nélküli működtetésének mihamarabbi elérését tartotta kívánatosnak. Az egész dokumentumra jellemző, hogy a közgazdasági megfontolásokon túlmenően a gazdaságon kívüli kényszereszközök alkalmazását is nyomatékosan hangsúlyozta: „Fenti elgondolásoknak legelengedhetlenebb szükségessége a megfelelően funkcionáló végrehajtó hatalom (aláhúzás az eredeti szövegben). ezért a bizottság a belügyi tárcától kívánja, hogy megbízható és pontosan működő rendőrség, gazdasági rendőrség és faluhelyen működő megyei őrség segítségével hajtassanak végre a rendeletek. Vonatkozik

¹⁰ PTI Levéltára 274-12/75 1-5. o. Az ülésen részt vevők névsora: Dr. Faragó László, Dr. Hernád István, Dr. Legéndy Rudolf, Dr. Székely Artúr, Szenczi Sándor, Tímár László és Dr. Tóth István.

¹¹ u.o.

¹² u.o.

azonban ez a követelés a pénzügyminisztérium felé is, hogy fegyelmezett és jól funkcionáló adóvégrehajtó szervezet minél hamarabb kiépítessék.”¹³

Lényegét tekintve a fõntebbi memorandum alapján készítette el az SZDP vezetése október 23-i gazdasági javaslatait a kormánynak. Ez a dokumentum már régóta hozzáférhetõ az érdeklõdõk számára.¹⁴ A legfontosabb változtatás a jóvátétel befagyasztását célzó követelés elhagyása volt. Ahogy az október 23-i program fogalmazott, „... teljesen lehetetlennek tartjuk, hogy a 128,8 milliárd állami kiadásból, melyben ha a jóvátételi 66,1 milliárdot le is vonjuk, a maradék 62,7 milliárddal szemben csupán 10,8 milliárd bevétellel lehessen számolni. Az ily módon keletkező 51,9 milliárd P deficitet feltétlenül el kell tüntetni.” Arról viszont nem volt szó a pénzügyi követeléseket tartalmazó ötödik pontban, hogy az állami kiadás több mint felét kitevõ jóvátételt mibõl fedezze a kormány. Értelmezhetõ viszont úgy is a dokumentumnak ezen része, hogy az Ideiglenes Kormány egyelőre nincsen olyan helyzetben, hogy a jóvátétel moratóriumát felvethesse, ezért csak az ezen felüli deficit eltüntetését próbálhatja meg. Ezért szerepel a szövegben többek között nyomatékosan „... hogy az állam részérõl a továbbiakban minden néven nevezendõ hitelellátás megszûnjék, mert a 13 milliárd pengõben megállapított akcióhitelek kerete egymagában nagyobb összeget képvisel, mint a 10,8 milliárdnyi, költségvetés szerint elõírányzott összes állami bevételek.”¹⁵ Azaz maguk az állami szervek ne gerjesszék az inflációt a továbbiakban. Szembeötlõ viszont, hogy az újjáépítés rendkívüli költségeirõl nem történt említés a javaslatok között.

November – december folyamán a felgyorsuló infláció, az életkörülmények romlása miatt számos ipari üzemben került sor tiltakozó munkabeszüntetésekre. Az SZDP vezetését érthetõen különösen érzékenyen érintették a csepeli Weiss Manfréd Mûvek több részlegében december közepén lezajlott sztrájkok. A koalíciós kormányzás közös felelõségét nekik is viselniük kellett, fõleg saját szavazóbázisuk elõtt. Többek között ez is indokolta az SZDP központi titkárságára december 29-én összehívott rendkívüli ülést, ahol a párt elsõvonalbeli gazdasági szakértõin kívül Szakasits Árpád, Bán Antal, Szeder Ferenc és Kisházi Ödön vett részt.¹⁶ Az értekezlet célját Tímár László foglalta össze Szakasits bevezetõ szavai után. Eszerint a reálbér további csökkenését meg kell

¹³ u.o.

¹⁴ Az MKP és az SZDP határozatai... 37. dokumentum.

¹⁵ u.o.

¹⁶ PTI Levéltára 283-32/13 1-4. o. Az említettekén kívül jelen volt még Halász Alfréd, Dr. Faragó László, Dr. Kemény György, Dr. Székely Artúr, Bárány Károly, Korányi Jenõ, Tímár László, Horváth Zoltán, Bücher József, Senczi Sándor, Tolnai György és Vajda Imre.

állítani, mert „... a fontosabb cikkek kötöttsége mind termelői, mind forgalombahozatali vonalon keresztülviendő. A jelenlegi értekezlet célja annak megállapítása, hogy ez a kötöttség milyen módon vezetendő be.”¹⁷ Az ülésről készült jegyzőkönyv szerint a hozzászólásokban a gazdasági helyzetértékelés reális elemei sajátosan keveredtek a pártpolitikus szubjektívizmussal. Ez utóbbit a legjobban Bán Antal hozzászólásán keresztül lehet illusztrálni. Bán szerint „A tőkésék... elrejtik tőkéjüket. A parasztság a maga ősi individualizmusában csak a maga holnapját akarja biztosítani. Hasonló a helyzet a polgárság rétegével is... A közösségi morál ilyen romlása mellett nem csodálható, hogy a munkásság – amely eddig az önkényesen vállalt deflációs bérpolitikájával az egyetlen áldozatvállaló réteg volt – szintén az egyéni érdekeit kezdi keresni...”¹⁸ A „munkásság az infláció eddigi egyetlen áldozata” gondolat több hozzászólásban (Halász Alfréd, Kisházi Ödön) megismétlésre került. Kemény György – ekkor már pénzügyminisztériumi államtitkár – félelmét fejezte ki, mondván „... nem mondják-e fel idő előtt a munkásság tömegei a szolgálatot öntudatukban.”¹⁹ Halász Alfréd szerint eljött az ideje a természetbeli ellátás megszervezésére a minimális szükségletek kielégítésére, mégpedig bármi áron: „Ha nem megy szépszerével, erőszakkal. Ne csak a munkásságnak szegezzenek revolvert, hanem a parasztságnak is.”²⁰ Figyelemre méltó Korányi Jenő hozzászólásának azon része, amelyben kiemelte, hogy „... a közellátás szempontjából milyen súlyos teherterhel a megszálló Vörös Hadsereg. Hivatalos áron 193 milliárd, fekete áron pedig 1800 milliárd a Vörös Hadsereg félévi ellátása. Ugyanakkor a „Vörös Hadsereg számára most kellően felraktározott mennyiség áll már rendelkezésre...” A tisztán közgazdász – szakmai észrevételek közül kiemelendő, hogy Faragó László újfent hangoztatta valamennyi államkölcson és hitel nyújtásának megszüntetését, hangsúlyozva, hogy a vállalkozók és az üzemek saját erőből tartsák fenn magukat. Kemény vitába szállt ezzel az egyébként közgazdaságtani szempontból ideális nézettel, valamint finoman Bán Antallal is, mondván „A tőkésék állandóan jelentkeznek állami kölcsönökért – munkabér céljára. Ezt meg kell adni, és ez eleve lehetetlenné teszi ezen a téren a racionalizálást.” Általában a legfontosabb hitelszükségleteket kénytelen a kormányzat kielégíteni a sokrétű feladatok miatt is. Kemény itt még – mint később kiderült indokolatlan – reményeket fűzött a december 19-én elrendelt bankjegydézmához, s fontosnak tartotta az áruvásárlást. Ez utóbbi azért is lényeges, mert Bán

¹⁷ u.o.

¹⁸ u.o.

¹⁹ u.o.

²⁰ u.o.

kijelentette „... a paraszttól el kell hozni a maradékok maradékait és ezért árut kell adni. Csendőrszuronyt nem akarunk felhasználni, mert az válságba döntené a fiatal demokráciát...”²¹ Szembeötlő, hogy a jegyzőkönyv tanulsága szerint a pártvezetés Szakasits-Bán-féle szárnyával szemben álló Szeder Ferenc nem szólalt fel ezen az ülésén. Az értekezlet végén Tolnai György újabb fórum összehívását javasolta, hogy előre elkészített anyagokkal jöhessenek a résztvevők. Az összejövetelt lezáró Szakasits ezt fölöslegesnek ítélte.

A ránk maradt források 1946 áprilisáig nem utalnak rendszeres gazdasági témájú ülésekre. Ez persze nem jelenti azt, hogy ne folyt volna az infláció megfékezését célzó elméleti műhelymunka az SZDP egyes vezető testületeiben. A kereskedelmi, az ipari és a pénzügypolitikai osztály közös, hat hónapra előrettekintő előterjesztést fogadott el 1946. február 13-án az ország gazdasági és pénzügyi szanálására. A Tímár László aláírásával a pártvezetés számára elkészített dokumentum szerint az SZDP szakértői gyakorlatilag képesek voltak adekvátan elemezni az 1945/46-os pénzromlás lényeges aspektusait: „Normális gazdasági élet esetén a termelt áruk, melyek tőkejavakból és fogyasztási cikkekből állanak, pénzbeli ellenértékének egy része a közgazdaság által megtakarításra kerül... E betét- és folyószámla pengők nagy részéből számoltatik el a következő gazdasági esztendő beruházása... Amidőn a hadműveletek pusztításai után a gazdasági élet megjavításának érdekében hatalmas beruházások váltak szükségessé, fenti normális folyamatot nem lehetett végrehajtani, mert a betét- és folyószámla-pengőknek megfelelő készpénzpengők jó része eltűnt, azonkívül a megmaradt kevés áru ritkasága folytán az árak hirtelen... magasra szöktek.... Ilyen körülmények közepette a beruházások egyszerűen a bankóprés segítségével forgalomba hozott, mindenképpen fedezetlen pénzek útján történt. (Egyeztetési hiba az eredeti szövegben!) ... a gazdasági életnek megindítása végeredményben természetesen az állami kiadásokat növelte, nemcsak azért, mert ide kell számítanunk az egész jóvátételt, melynek hátránya kettős: egyrészt növeli a költségvetés kiadási oldalát, másrészt nyersanyagaink, energiánk és munkánk jó része elvonódik ezáltal attól a termeléstől, amely megfelelő áruk gyarapításával lenne hivatva az infláció lefékezésére...”²² Azaz a háború miatt szétzilálódott termelési- és pénzviszonyok, a lecsökkent nemzeti jövedelemből is következően alacsony adóbevételek nem elegendőek a rendkívüli, a nemzetközi kötelezettségekből és az újjáépítés szükségleteiből adódó kiadások fedezésére, s így az állam maga gerjesztette az elszabaduló inflációt. A fő vonásaiban helyt álló helyzetelemzést ideiglenes intézkedéssorozatokra tett javaslatok követik az

²¹ u.o.

²² PTI Levéltára 283-32/21 34-38. o.

előterjesztésben. Ezeknek egyik fő jellemzőjük a meglehetősen szigorú, helyenként katonai jellegű gazdaságon kívüli kényszereszközök alkalmazása az adózás és az áruforgalom növelésére. Az adóbevételek fokozására – a pengő stabilitásáig – az alábbi intézkedéseket javasolta a tervezet: „ a) A városok kis körzetekre osztandók fel. A forgalmiadók ezekben a körzetekben naponta szedendők be. b) az egyes körzetekre külön szükségadó vettetnék ki. ... Egy körzeti bizottság ezt a szükségadót a házak szerint osztaná fel, mely adót egy a lakókból álló bizottság tartozik felosztani a lakók között. Ez az adó havonta szedendő be. c) Aki a kirótt szükségadót meg nem fizeti fizikai munkatáborokba viendő. Ez a munkásalakulat azonban nem a jelenlegi közmunkák mintájára működne, hanem inkább a régi táborokra emlékeztető módon.”²³ A dokumentum szerzői elismerték, hogy „a javaslat tagadhatatlanul forradalmi jellegű, de pénzügyi helyzetünk az adózás terén oly sivár, hogy erre ilyen radikális és forradalmi eszközökkel remélhetjük a javulást.”²⁴

A mezőgazdasági és ipari termelés ellenőrzése és növelése kapcsán a szerzők még egyszer hangsúlyozták az általános munkakötelezettség bevezetését különös tekintettel a kereskedelemben szerintük felesleges számban lévő alkalmazottakra, illetve az államigazgatás B-listázása során elbocsátott tisztviselőire. Mindezen intézkedéssorozat a végrehajtó hatalom erősítésével és megfelelő személycseréjével hajtható végre. Erre szolgálna az említett B-lista is. a megnövekedett feladatok ellátására átmeneti jelleggel „... a demokratikus pártok megbízható és tisztességes fiatal tagjaiból katonai szolgálat módjára egy vagy két havi szolgálatra tartalékos közegek lennének ide beállítandók.”²⁵

Közismert, hogy az MKP Politikai Bizottsága 1946. február 11-i ülésén hagyta jóvá programját az ország gazdasági és pénzügyi helyzetének rendezésére. Javaslatait február 13-án nyújtotta be a kormánynak.²⁶ A főntebbi SZDP dokumentum erre történő reagálásként is felfogható. A pártvezetés részéről Szakasits Árpád február 19-én adta át 31 pontból álló javaslatát a miniszterelnöknek az ország gazdasági szanálására.²⁷ A kereskedelmi, ipar- és a pénzügypolitikai osztály február 13-i előterjesztésének lényeges elemei bekerültek a végleges SZDP-javaslatok 12., 17., 22., 28. pontjai közé, általában finomított megfogalmazásban. Ugyanakkor a miniszterelnök elé terjesztett memorandumnak az infláció okait feltáró, bevezető része

²³ u.o.

²⁴ u.o.

²⁵ u.o.

²⁶ Az MKP és SZDP határozatai... 48. dokumentum

²⁷ u.o. 49. dokumentum

politikailag meglehetősen szubjektív szöveg, s közel sem adott olyan közgazdasági elemzést, mint a február 13-i dokumentum.

1946 tavaszán stabilizáció kérdése kiemelt fontosságúvá vált az SZDP gyakorlati politikájában. A pártvezetőség ezért a Gazdasági Bizottságon belül egy szűkebb testület, az úgynevezett Gazdaságpolitikai Bizottság felállítását kezdeményezte, amely 1946. április 24-én tartotta alakuló ülését. A testület elnökévé Kemény Györgyöt, állandó előadójává Tímár Lászlót választotta. A Gazdaságpolitikai Bizottság az eredeti tervek szerint hetente ülésező, a párt gazdaságpolitikájának kidolgozását elősegítő szakértői, tanácsadói szervként alakult meg.²⁸ A ránk maradt tíz jegyzőkönyv tanulsága szerint 1946 július 24-ig működött, s június közepéig tartotta a főttebbi menetrendet. A két nyári hónapban azonban összesen három összejövetelre került sor. Témánk szempontjában különösen a május 2-i, 6-i és 15-i ülések voltak lényegesek. Kemény György május 2-án jelentette be a bizottságnak, hogy elkészítette stabilizálási tervezetét, amelynek már ősszel érvénybe kellene lépnie. Tímár László az ülés végén javasolta, hogy a következő héten hallgassák meg Varga Istvánnak a Gazdaságkutató Intézet neves közgazdász-igazgatójának hasonló elaborátumát. Varga május 8-án eleget is tett az SZDP Gazdaságpolitikai Bizottsága meghívásának. Nem tartott hosszú előadást, mivel „... időközben értesült arról, hogy Dr. Kemény György pénzügyi államtitkár... saját hatáskörén belül, hosszú idő óta egy hasonló tervezet kidolgozásán fáradozik, ami nagyjából meg is van és ami értesülései szerint meglehetősen fedi az ő (Varga) elgondolásait...”²⁹ Varga aláhúzta, hogy külföldi segítség nélkül is el lehet kezdeni a szanálást, ehhez többek között erősen kötött gazdálkodás, a hitelek visszafogása, az adózás normális rendjén visszaállítása szükséges. Az említett Kemény-féle tervezetet május 15-én vitatta meg a bizottság, ám nem önmagában, mivel a pénzügyi államtitkár az MKP-nak a Minisztertanácson Rákosi Mátyás által beterjesztett javaslatát is bemutatta. A két terv lényegi sarokszámai a következők voltak:

	MKP (Rákosi)	SZDP (Kemény)
Becsült 1946/47 évi jövedelem	3,7 milliárd békepengő (1938-as)	3 milliárd békepengő
ebből összes közteher	25%	20%
Kiadási tételek		
személyi kiadások	300 millió békepengő	160 millió békepengő
dologi kiadások	100 millió békepengő	150 millió békepengő

²⁸ PTI Levéltára 283-32/9 18-52. o.

²⁹ u.o. 2. jegyzőkönyv

	MKP (Rákosi)	SZDP (Kemény)
üzemi deficitek	150 millió békepengő	100 millió békepengő
önkormányzati hozzájárulás	-	30 millió békepengő
jóvátétel	240 millió békepengő	240 millió békepengő
összesen	790 millió békepengő	680 millió békepengő
Várható bevétel	670 millió békepengő	480 millió békepengő
Várható deficit	120 millió békepengő	200 millió békepengő

A lényeges eltéréseket tartalmazó adatsorok ismertetésén túlmenően Kemény kiemelte, hogy megfelelő valutaalap nélkül csak kvázi stabilizációról beszélhetünk. Az új valuta dollárárfolyama is majd csak akkor alakulhat ki, ha „... a világpiaccal való kontaktusunk teljesen helyreáll, minek révén a nemzetközi vásárlóerő paritások is kialakultak.”³⁰ ezen túlmenően az új pénz bevezetését szeptember elseje előtt nem tartotta szerencsésnek.

Az értekezleten elhangzott hozzászólások lényegileg nem módosították a Kemény-féle tervezetet. Tímár László a várt bevételek és a nemzeti jövedelem nagyságát illetően még a Kemény-féle sarokszámokat is túl optimistának tartotta, nem hogy az MKP-ét. Ő is a „kvázi stabilizáció” kifejezést használta kiemelve ugyanakkor, hogy valamit csinálni kell, mert „... külföldi segítségre is csak akkor számíthatunk, ha azt látják, hogy kellő komolysággal és a tervezet megvalósításával járó hatalmas önmegtartóztatással igyekszünk önmagunkat rendbehozni.”³¹ Tímár elkerülhetetlennek tartotta a vagyondézsmát és általában nagyon visszafogott propagandát ajánlott. Legény Rudolf hozzászólásában kifejtette; hogy érdemi stabilizációt addig, amíg a jóvátételi kiadások a teljes bevételek csaknem felét teszik ki nem lehet végrehajtani és ebbe a munkáspártok politikailag belebukhatnak. Legény végül magára maradt szkepticizmusával. Kemény zárszávaiban megköszönte, hogy a bizottság elfogadta az ő számadatait és leszögezte, hogy pszichológiai okok miatt a stabilizáció kvázi jellegét nem lehet hangoztatni az országnak. Ugyanakkor együtt kell működni ebben a kérdésben az MKP-val, az egyeztetési folyamatban az SZDP-t Bán, Tímár, Faragó és ő fogja képviselni.

Kemény a főntebbi bizottsági ülés után némileg módosított tervezetet küldött el május 18-án az MKP vezetésének. A lehetséges bevételeket 480 millió pengőről 500 millióra, az így várható költségvetési deficitet 200 millióról 180 millió pengőre módosította. Egyébként pedig a stabilizációhoz egy jól működő kötött gazdasági

³⁰ u.o. 3. jegyzőkönyv

³¹ u.o.

rendszer, hatékony adó- és közellátási apparátus szükséges. Kemény szerint az egész intézkedéssorozat közellátási kérdés, igazi stabilizációról csak a megfelelő külgazdasági és pénzügyi viszonyok kialakulása után lehet szó.³²

Ismeretes, hogy a stabilizációs program végső politikai előkészítésének szempontjából döntő fontosságú volt a július 8-i pártközi értekezlet, amelyet Tildy Zoltán köztársasági elnök lakásán tartottak meg a hatalmon lévő pártkoalíció delegátusai. Ezen a fórumon az SZDP-t Szakasits Árpád, Bán Antal, Ries István, Horváth Zoltán valamint Kisházi Ödön képviselték (az utóbbi a Szakszervezeti Tanács képviselőjeként). A tanácskozás három napirendi pontja közül kettő a stabilizációval és annak politikai előkészítésével foglalkozott. A terjedelmes, 12 oldalas jegyzőkönyv szerint Nagy Ferenc hat pontos vitaindítójához, mely érintette a B-lista, az új ár- és bérvizonyok, a kötelező valuta- és aranybeszolgáltatás, a közszükségleti cikkek jegyrendszerének, az adómorál és a stabilizáció propagandájának kérdéskörét, a szociáldemokrata politikusok közül Szakasits, Kisházi és Ries szóltak hozzá. Az utóbbi igazságügyminiszterként elsősorban a szükséges valutarendeletek kérdését boncolgatta, elmenve a forint a stabilitása ellenére elkövetett bűncselekményekre esetleg kihirdethető statáriumig. Szakasits és Kisházi értelemszerűen politikusként semmint gazdasági szakértőkként tették meg észrevételeiket. Szembeötlő, hogy Szakasits hosszas fejtegetései érdemben alig tértek el a miniszterelnöki bevezető után elsőként hozzászóló Gerő Ernő észrevételeitől (Gerő az MKP szanálási programjának tulajdonképpeni kidolgozója volt). Ugyanakkor Szakasits egy a stabilizációt közvetlenül felügyelő, a Gazdasági Főtanácstól független új, szűk körű szakértői bizottság felállítását szorgalmazta. Kisházi elsősorban a munkásszempontok érvényesítésére helyezte a hangsúlyt, átmenetileg elfogadta azt, hogy az 1938-as termelés 75%-ának elérése esetén a reálbér az 1938-as 50%-a lehet. Emellett a helyzet tarthatatlan voltára hivatkozva az új pénz minél hamarabbi bevezetése mellett érvelt.³³

Összességében elmondhatjuk, hogy az SZDP gazdasági kérdésekkel foglalkozó vezetői képesek voltak lényegét tekintve reális helyzetelemzésekre. A pénzügyi stabilizációt azonban úgy tűnik elsősorban a kötött gazdálkodáson belüli, jórészt politikai-hatalmi kérdésként fogták fel, ahol a közgazdasági aspektusok illetve a klasszikus gazdasági ismeretek csak korlátozottan lehetnek érvényesek. Főként Kemény György révén szakmai, a Szakasits-Bán-féle vezetés révén politikai (nyilván ez tekinthető fontosabbnak) befolyása volt az SZDP-nek az 1946-os szanálás menetére.

³² Balogh: i.m. 255-56. o.

³³ PTI Levéltára 283-10/122 1-12. o.

ZOLTÁN SERFŐZŐ

L' inflation de 1945-46 et le Parti Socialdémocrate

Après la deuxième guerre mondiale le Parti Socialdémocrate était le membre de la coalition qui gouvernait la Hongrie. Les élections parlementaires de 4 novembre 1945 ou le PSD recevait 17% des votes prouvaient que les ouvriers des grandes usines et certaines couches sociales moyennes urbaines faisaient la base du parti. Ces couches ont été gravement touchées par l'hyperinflation d'après guerres. L'élite politique et les spécialistes de l'économie du parti pouvaient donner une analyse réelle de cette phénomène. Il semble quand-même qu'ils ont subordonné la stabilisation financière à l'introduction de l'économie dirigée par l'état et ils l'ont traitée surtout comme une question politique. Certains leaders socialdémocrates avaient de la possibilité d'influencer la formation du plan de la stabilisation forcé par le Parti Communiste Hongrois.